

پیشگفتار

متون حقوقی^۱ به نحو چشمگیری با دین (و مذهب)، فرهنگ، تاریخ، فلسفه، سیاست (جغرافیای سیاسی)، اقتصاد، صنعت، ساختار سیاسی، اداری و آموزشی و باورهای اجتماعی گره خورده‌اند. این تنوع و گستردگی موضوعی متون حقوقی و تفاوت‌های اجتناب‌ناپذیر برخاسته از نظام‌های حقوقی متفاوت در کشورهای مختلف جهان منجر به آن شده است که ترجمه این متون نیز به چالشی بزرگ برای مترجمان متون حقوقی در صحنه بین‌الملل مبدل شود.

مترجم متون حقوقی به دلیل تفاوت‌های چشمگیر در فرم و محتوای متون حقوقی زبان‌های مبدأ^۲ و مقصد^۳، برای درک مفاهیم، اصطلاحات و واژگان تخصصی حقوقی، موظف و در عین حال متعهد به شناخت کامل از نظام‌های حقوقی زبان‌های مبدأ و مقصد بوده و لازم است که برداشت و تفسیر درستی از حوزه‌های مختلف قضایی، سیاسی، اداری، آموزشی، اجتماعی و اقتصادی حاکم بر جوامع زبان‌های مبدأ و مقصد داشته باشد تا به این ترتیب از عواقب حقوقی احتمالی برای افراد جامعه زبان مبدأ در جامعه زبان مقصد جلوگیری کند.

ترجمه متون حقوقی^۴ در میان مباحث و دیدگاه‌های مربوط به ترجمه متون تخصصی، به دلیل اهمیت آن در مراودات بین‌الملل از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. مبانی نظری، روش‌ها، شیوه‌ها، دستورالعمل‌ها و راهبردهای مختلفی^۵ که در خصوص ترجمه متون حقوقی

1. Rechtstexte

2. Ausgangssprache (زبان مبدأ)

3. Zielsprache (زبان مقصد)

4. Übersetzung der Rechtstexte

5. تقریباً در تمامی مباحث نظری ترجمه (Übersetzungstheorien) در صورتی که عمل ترجمه به

کل متن تعمیم یابد، عبارت «روش ترجمه» (Übersetzungsmethode) استفاده و برای دستورالعمل‌های

مربوط به ترجمه واژگان، عبارات و جملات در درون متن معمولاً دو عبارت «شیوه ترجمه»

(Übersetzungsverfahren) و «راهبرد ترجمه» (Übersetzungsstrategie) به کار برده می‌شود (ر.ک.:

حدادی، ۱۳۹۸، ص ۵۵). با آنکه در مباحث نظری ترجمه دیدگاه‌های متفاوتی در باب روش‌های ←

در کشورهای آلمانی زبان نگاشته شده‌اند،^۱ حکایت از اهمیت این متون در صحنه بین‌الملل دارند. از جمله آثار آلمانی‌زبانی که در ارتباط با ترجمه متون حقوقی به رشته تحریر درآمده‌اند، می‌توان به آثار ذیل اشاره کرد که در اثر پیش روی نیز به عنوان مهم‌ترین منابع در موضوع مباحث نظری ترجمه متون حقوقی استفاده می‌شوند:

زبان‌های تخصصی. پیشگفتار و کتاب‌شناسی، اثر هانس رودیگر فلوک، چاپ پنجم، توینگن، ۱۹۹۶.^۲

→ ترجمه وجود دارد، اما در دو روش مرسوم ذیل که به نوعی تمامی روش‌های نامبرده در مباحث نظری ترجمه را پوشش می‌دهند، تقریباً اتفاق نظر وجود دارد (برای اطلاعات بیشتر ر.ک.: حدادی، ۱۳۹۸، ص ۵۴):

الف) روش بومی‌سازی (Einbürgerung) که در مباحث نظری ترجمه با روش‌هایی چون ترجمه آزاد (Freie Übersetzung)، ترجمه مفهومی (Sinngemäße Übersetzung)، ترجمه ارتباطی (Kommunikative Übersetzung)، ترجمه انطباقی یا اقتباسی (Adaptierende Übersetzung) و غیره ارتباط تنگاتنگ دارد.

ب) بیگانه‌سازی (Verfremdung) که در مباحث نظری ترجمه با ترجمه تحت‌اللفظی (Wörtliche Übersetzung)، ترجمه لفظ به لفظ (Wort-für-Wort-Übersetzung)، ترجمه میان‌سطری (Interlineare Übersetzung)، ترجمه معنایی (Semantische Übersetzung) و غیره مقایسه می‌شود.

در کنار دو روش بسیار رایج نامبرده، در مباحث نظری ترجمه از شیوه‌ها و راهبردهای مختلفی (که مهم‌ترین آن‌ها وام‌گیری (Entlehnung) و گرت‌برداری (Lehnübersetzung) است) نام برده می‌شود که بسیاری از آن‌ها بر دو محور بومی‌سازی و بیگانه‌سازی قابل توجیه‌اند. بنابراین در صورتی که عمل ترجمه در ارتباط با واژگان، عبارات و جملات در درون متن باشد، از بومی‌سازی و بیگانه‌سازی دیگر نه به عنوان روش‌های ترجمه، بلکه به عنوان شیوه‌ها و راهبردهای ترجمه نام برده می‌شود.

توجه: وام‌گیری معمولاً در دو حالت مستقیم (Direkte Entlehnung یا Direkentelehnung) و غیرمستقیم (Indirekte Entlehnung) روی می‌دهد و به واژگان وام گرفته شده وام‌واژه (Lehnwort) یا واژه بیگانه (Fremdwort) اطلاق می‌شود.

۱. اثر پیش روی به هیچ وجه قصد ورود به مباحث نظری ترجمه را نداشته و فقط در چارچوب مباحث نظری مربوط به ترجمه متون حقوقی حرکت کرده است. برای کسب اطلاعات بیشتر و عمیق‌تر در خصوص مباحث نظری ترجمه به آثار درآملی بر ترجمه‌شناسی (Einführung in die Übersetzungswissenschaft) از ورنر کولر (Werner Koller)، نظریه‌های ترجمه، مدخل (Übersetzungstheorien, eine Einführung) از رادگوندیس اشتولتسه (R. Stolze)، نظرها و نظریه‌های ترجمه از نادر حقانی، پانزده گفتار در باب ترجمه از سعید فیروزآبادی، مبانی ترجمه از محمود حدادی و هفت گفتار درباره ترجمه از کورش صفوی مراجعه شود.

2. Fluck, H.-R., *Fachsprachen. Einführung und Bibliographie*, 5, Auflage. Tübingen. 1996.

دستیته عملی ترجمه اسناد. مهارت‌ها. ترمینولوژی، زبان حقوقی. اثر رادگوندیس اشتولسه، توینگن، ۲۰۱۴ الف.^۱

ترجمه تخصصی، کتابی آموزشی برای نظریه و عمل، اثر رادگوندیس اشتولسه، چاپ سوم، برلین، ۲۰۱۴ ب.^۲

دانش پایه حقوق آلمان برای مترجمان. با تمرینات ترجمه و پرسش‌های مفهومی، اثر اینگرید سیمونائس، برلین، ۲۰۱۵ ج.^۳

در اثر پیش روی گرچه در کنه و مفهوم حقوق (متون حقوقی)، به عنوان مجموعه‌ای از قوانین، قواعد، دستورالعمل‌ها و مقرراتی که در ارتباط با رابطه بین یک ملت و دولت (در صحنه ملی) و رابطه متقابل بین ملت‌ها و دولت‌ها (در صحنه بین‌الملل) تنظیم و تدوین شده‌اند، خدشه‌ای وارد نشده است، اما به کارگیری عبارت (ترجمه) متون حقوقی در راستای تفکر حاکم در تمامی نظام‌های حقوقی که بر مبنای ساختارهای اداری، آموزشی، اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و به ویژه فرهنگی تدوین و تنظیم شده‌اند، مورد توجه قرار گرفته و از این رو از ابعاد گسترده‌تری برخوردار است.

اگر نفس و ماهیت متون حقوقی را به عنوان متونی که برخاسته از نظام اداری، آموزشی، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی حاکم در یک کشور نیز هستند، این‌گونه تفسیر کنیم که این متون در راستای حقوق مربوط به اشخاص حقوقی^۴ و حقیقی^۵ یک کشور در صحنه ملی تنظیم و تدوین شده‌اند تا ضامن ارتباط حقوقی آنان با جامعه بین‌الملل نیز باشند، در آن صورت منظور از ترجمه متون حقوقی، نه فقط ترجمه متون شناخته‌شده‌ای چون قانون اساسی^۶، قانون مدنی^۷، قانون کیفری^۸، حقوق بین‌الملل^۹، حقوق بشر^{۱۰}، قانون تجارت^{۱۱}،

1. Stolze, R., *Praxishandbuch Urkundenübersetzung. Fertigkeiten, Terminologie, Rechtssprache*. Tübingen. 2014a.

2. Stolze, R., *Fachübersetzen – Ein Lehrbuch für Theorie und Praxis*. 3. Auflage. Berlin. 2014b.

3. Simonnaes, I., *Basiswissen deutsches Recht für Übersetzer. Mit Übersetzungsübungen und Verständnisfragen*. Berlin. 2015.

4. Juristische Person

5. Natürliche Person

6. Grundgesetz (Verfassung)

7. Bürgerliches Gesetzbuch

8. Strafgesetz

9. Völkerrecht

10. Menschenrechte

11. Handelsgesetz

حقوق عمومی^۱، حقوق کودکان^۲، حقوق خانواده^۳، حقوق مدنی^۴، حقوق خصوصی^۵ و غیره خواهد بود، بلکه شامل ترجمه تمامی متونی (حتی یک نسخه پزشکی) است که در دارالترجمه‌ها (به صورت رسمی و اداری و با عنوان ترجمه مصدق اداری^۶ و یا ترجمه رسمی^۷) از زبان مبدأ به زبان مقصد با این هدف ترجمه می‌شوند که از حقوق یک فرد از کشور و جامعه زبان مبدأ در کشور و جامعه زبان مقصد دفاع و یا به عبارتی آن را مستدل و مستند کنند. از آنجا که هدف اولیه ترجمه متونی که از ابعاد حقوقی در صحنه ملی و صحنه بین‌الملل برخوردارند، این است که حقوق یک فرد ساکن در فرهنگ و زبان مبدأ به فرهنگ و زبان مقصد انتقال یابد و عواقب حقوقی و نیز اجتماعی و سیاسی برای جامعه زبان مبدأ به دنبال نداشته باشد، لازم است که مترجم با شناخت کامل از قوانین، مقررات، دستورالعمل‌های اداری، مقوله‌های فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی و نیز نظام‌های آموزشی، سیاسی و اداری حاکم در زبان‌های مبدأ و مقصد، نهایت دقت^۸، شفافیت^۹ و فهمایش^{۱۰} را در ترجمه این متون به کار بگیرد.

مدارک تحصیلی، گواهی‌های پزشکی و غیره که در دارالترجمه‌ها برای اثبات و احقاق حقوق افراد جامعه زبان مبدأ در جامعه زبان مقصد، به زبان مقصد ترجمه رسمی و یا به عبارت دقیق‌تر ترجمه مصدق اداری می‌شوند، شاید در ظاهر از نظر معیارهای حاکم در نظام حقوقی یک کشور در شمار متون حقوقی متداول چون قانون مدنی و قانون اساسی قرار نگیرند، اما این متون (حداقل) از ارزش حقوقی برخوردار بوده و چه در زبان مبدأ (در صورت لزوم ایجاد ارتباط بین فرد و نظام حقوقی کشور در ابعاد اداری، آموزشی، اجتماعی، سیاسی و غیره) و چه در صورت ترجمه از زبان مبدأ به زبان مقصد (برای ایجاد رابطه فرد زبان مبدأ با نظام حقوقی و جامعه زبان مقصد)، ابعاد حقوقی یافته و برای همه اشخاص (چه حقیقی و چه حقوقی) یک ضمانت و امنیت حقوقی ایجاد خواهد کرد.

در کنار متون و اسناد و اوراق رسمی معتبر و شناخته شده در سطح بین‌الملل، می‌توان از

1. Öffentliches Recht
2. Kinderrecht
3. Familienrecht
4. Bürgerliche Rechte (Zivilrecht)
5. Privatrecht
6. Amtlich beglaubigte Übersetzung
7. Offizielle Übersetzung
8. Genauigkeit
9. Transparenz
10. Verständlichkeit

متون ذیل نیز که در دارالترجمه‌ها از زبان مبدأ به زبان مقصد ترجمه شده و در شمار متون حقوقی قرار می‌گیرند، نام برد: اسناد رسمی چون شناسنامه، کارت ملی، کارت پایان خدمت، گواهینامه رانندگی، گواهی عدم سوء پیشینه، سند مالکیت، سند ازدواج، طلاق‌نامه، گواهی‌های صادر شده از نهادهای قضایی و اداری کشور چون تعهدنامه، اسناد و مدارک تأیید شده در وزارتخانه‌های مختلف، انواع و کالت‌نامه‌ها، مبیعه‌نامه (قرارداد خرید)، اجاره‌نامه (قرارداد اجاره)، مدارک تحصیلی، پروانه کسب، پروانه طبابت و غیره.

در مورد چگونگی پردازش به موضوع ترجمه متون حقوقی در این اثر و روش پژوهشی که برای نیل به اهداف این اثر دنبال شده است، ذکر نکاتی چند حائز اهمیت است:

الف) برای آنکه ویژگی‌های ترجمه متون حقوقی برای خوانندگان اثر ملموس باشد، ابتدا باید در بخش نظری، ماهیت و کنه مفهوم متون حقوقی و مهم‌ترین دیدگاه‌ها، اصول، ابعاد و مبانی ترجمه این متون، که در مباحث نظری ترجمه به آن‌ها اشاره شده است، بررسی شود.

ب) با آنکه در فصل نخست به مبحث ترجمه متون حقوقی در مباحث نظری ترجمه اشاره و به ابعاد مختلف ترجمه چنین متونی توجه می‌شود، ولی یکی از اهداف اصلی کتاب این است که به ترجمه متون حقوقی در ابعاد تجربی نیز نگریسته شود و با ترجمه متون برگزیده از قانون اساسی و قانون مدنی جمهوری اسلامی ایران و مهم‌ترین متونی (اسناد و مدارک) که در دارالترجمه‌های ایران از زبان فارسی به زبان آلمانی ترجمه می‌شود، چگونگی ترجمه متون حقوقی را (به عنوان ترجمه متونی که بیانگر احقاق حقوق یک فرد جامعه زبان مبدأ در فرهنگ و زبان مقصد هستند)، از درون محصولات (داده‌های) ترجمه استنباط و استخراج کند. بدین ترتیب در کنار توجیه چگونگی ترجمه متون حقوقی در راستای مبانی نظری ترجمه، ابعاد تجربی ترجمه متون حقوقی به عنوان یک روش تحلیلی - توصیفی دنبال شده و تلفیق ابعاد توصیفی و تجویزی ترجمه، مبنای ترجمه متون حقوقی در این اثر قرار گرفته است. از این رو، استنباط و استخراج راهبردهای ترجمه متون حقوقی از درون متون ترجمه شده در این اثر نباید به معنای نفی بعد تجویزی ترجمه، بلکه مکمل آن قلمداد شود.

ج) مبنای ترجمه در این اثر، ترجمه از زبان فارسی به آلمانی بوده و دلیل آن نه فقط این نکته است که حدود نود درصد متون ترجمه شده در دارالترجمه‌های ایران از زبان فارسی به زبان آلمانی است، بلکه این واقعیت نیز هست که برای مترجمان فارسی‌زبان، امکانات مختلفی چون دسترسی به کارشناسان و مشاوران حقوقی برای تحقق اهداف ترجمه متون تخصصی در راستای ترجمه تیمی و شناخت جامع‌تر نسبت به ساختارهای اداری، سیاسی، اقتصادی و

اجتماعی حاکم در جامعه زبان مبدأ (ایران) و انتقال آن‌ها به زبان مقصد (آلمانی) فراهم است. (د) در بخش ترجمه متون مربوط به قانون اساسی و قانون مدنی، برخی متون مشابه از قانون اساسی و قانون مدنی آلمان نیز مورد مذاقه قرار گرفته و با متون زبان مبدأ مقایسه شده‌اند تا به این ترتیب خوانندگان در مسیر نظام حقوقی حاکم در آلمان و تفاوت‌ها و شباهت‌های آن با نظام حقوقی حاکم در ایران قرار گیرند.

(ه) تدوین و تنظیم واژه‌نامه تخصصی پایانی به صورتی است که حاوی تمام واژگان و اصطلاحات تخصصی مربوط به متون حقوقی ترجمه‌شده و مورد بررسی قرار گرفته در خود اثر و واژه‌نامه تخصصی گنجانده شده در پایان هر ترجمه فقط با استناد به همان متن ترجمه‌شده و دیگر واژگانی می‌باشد که در ارتباط با متن ترجمه‌شده مورد بررسی قرار گرفته‌اند.

(و) برای آنکه واژه‌نامه تخصصی پایان اثر از عرف معمول خارج نشود و در آن وحدت رویه حاکم باشد، از واژگان تخصصی مربوط به مباحث نظری ترجمه متون حقوقی در این بخش صرف نظر شده و این واژگان فقط در پاورقی‌ها گنجانده شده‌اند.

(ز) در بخش تحلیلی ترجمه‌های متون برگزیده، فقط مواردی از ترجمه متون بررسی شده‌اند که از دید نویسنده ترجمه آن‌ها ابهام داشته است و در ضمن از منظر مباحث نظری و ابعاد تجربی ترجمه امکان بررسی تحلیلی ترجمه متون حقوقی را به نویسنده اثر بخشیده‌اند. شاید موارد احتمالی دیگری نیز از دید خواننده این اثر نیازمند بررسی و تحلیل دقیق‌تر و از دید نویسنده پنهان مانده باشد.

(ح) برخلاف ترجمه متون مربوط به قانون اساسی و مدنی که به صورت حروفچینی شده ارائه شده‌اند، در مورد متونی که در دارالترجمه‌ها ترجمه می‌شوند، ذکر نکات ذیل اهمیت دارد:

۱. برخی از متون چون کارت هوشمند ملی، شناسنامه، گواهینامه رانندگی، کارت پایان خدمت دوره ضرورت و غیره که به صورت کلیشه‌ای موجودند، به همان شکل ارائه و ترجمه آن‌ها بررسی تحلیلی شده‌اند.

۲. برخی از متون چون اساسنامه، گواهی اشتغال و غیره که به صورت حروفچینی شده موجودند، به همان صورت حروفچینی شده ارائه و ترجمه آن‌ها بررسی می‌شوند.

۳. ترجمه برخی از متون چون تعهدنامه، جواز کسب و غیره به دلیل تنوع موضوعی انواع آن‌ها و نیز به دلیل عدم دستیابی به تمامی متون مربوطه، فقط بر مبنای متون حروفچینی شده صورت گرفته است، البته برای آشنایی خواننده با فرم تنظیمی این گونه از متون

در دفاتر رسمی و غیره، برخی از نمونه‌های تنظیم شده نیز به همان شکل در اختیار خواننده قرار گرفته است.

ط) از آنجا که به هر ترجمه‌ای باید به عنوان یک تجربه نگریست، ترجمه‌های پیشنهادی در این اثر را نیز باید (فارغ از مباحث نظری ترجمه و باید و نبایدهای ترجمه) در وهله نخست به عنوان یک تجربه و از منظر نسبی بودن ترجمه نگریست. با آنکه سعی شده است با مراجعه به تفسیرها و برداشت‌های موجود و نیز مشاوره با کارشناسان حقوقی (در راستای اهمیت ترجمه تیمی) ترجمه‌هایی منطبق با معیارهای لازم برای ترجمه متون حقوقی ارائه شود، ولی با این حال امکان برداشت نادرست از واژگان تخصصی و محتوای برخی از متون خارج از ذهن نیست. از این رو، از اربابان فن ترجمه متون حقوقی و به ویژه از مترجمان رسمی زبان آلمانی در ایران و خارج از کشور سپاسگزار خواهم بود که اگر نکته خاصی در بهبود اثر و یا پیشنهادهایی در خصوص معادل‌های برگزیده شده و چگونگی ترجمه متون این اثر دارند، نویسنده این کتاب را بی‌نصیب ن سازند. امید است که با این اثر و بهبود آن در چاپ‌های احتمالی بعدی، گامی کوچک در راه پیشرفت و علمی‌سازی نظام آموزشی دانشگاهی کشور برداشته شود.

پیشاپیش از تمامی کسانی که در راه تحقق این اثر همکاری و همگامی داشته‌اند، تشکر می‌کنم، به ویژه از دوستان گرامی ام‌آقای داوود سلیمان‌نژاد و کیل پایه یک دادگستری و آقای حسن پروان عضو هیئت علمی دانشگاه تهران. در ضمن از آقای حامد مقدسی صاین مترجم رسمی زبان آلمانی و از آقای مرتضی قاسمی دانشجوی دوره دکتری آموزش زبان آلمانی دانشگاه تهران نیز به خاطر فراهم کردن ظرفیت‌های لازم برای نگارش این اثر سپاسگزارم.

محمدحسین حدادی

زمستان ۱۴۰۰